

SCHMIDT-SCHWEIZER ANDREAS–DÖMÖTÖRFI TIBOR

Meghívás „vadászatra, magánemberként”*

Franz Josef Strauß első látogatása Magyarországon, 1977

Franz Josef Strauß, a Német Szövetségi Köztársaság 20. századi történetének egyik legkiemelkedőbb, egyben legvitatottabb megítélésű politikusegyénisége 1977. szeptember 25. és 28. között kereste fel első alkalommal a Magyar Népköztársaságot, egy „magánlátogatás” keretében. Strauß, aki 1915. szeptember 6-án született Münchenben, a második világháborút követően fényes karriert futott be mind a bajor, mind a német szövetségi politikában.¹ Miután az 1940-es évek végén a – csak Bajorországban működő – Keresztényszociális Unió (Christlich-Soziale Union – CSU) vezetői közé emelkedett, majd a bonni Szövetségi Gyűlés (Bundestag) képviselőjévé választották, a politikai érzékkel és retorikai képességekkel bőven megáldott, ambiciózus bajor politikus Konrad Adenauer kancellársága idején többször töltött be szövetségi miniszteri posztokat, így 1956 és 1962 között a védelmi minisztériumot vezette. Ebben a minőségében jelentős szerepet vállalt az 1955-ben létrehozott nyugatnémet Szövetségi Véderő (Bundeswehr) kiépítésében, valamint az országnak a nyugati katonai szövetségbe való integrálásában. Strauß ezenfelül 1961 márciusában szűkebb pátriájában a Keresztényszociális Unió elnöke lett: egy számára alapvető fontosságú tisztség birtokosa, amelyet 27 éven keresztül, egészen 1988 októberében bekövetkezett haláláig betöltött. Politikai habitusát közéleti karrierjének kezdetétől fogva jellemezte különösen provokatív és harcos antikommunizmusa, amely elsősorban a Szovjetunióhoz és a keletnémet rendszerhez való viszonyát határozta meg, bár egyidejűleg az NSZK teljes baloldali spektruma (kommunisták, szociáldemokraták és később a „zöldek”) ellen is irányult.²

* A tanulmány az OTKA K 81562. sz. kutatási projektje keretében készült.

1 Franz Josef Strauß (1915–1988) életéről számos, főként népszerűsítő mű látott napvilágot a legkülönfélébb műfajokban és témakörökben. Életrajzi vázlatot, valamint Strauß saját műveinek, illetve a róla megjelent írásoknak válogatott bibliográfiáját tartalmazza *Claus Brüggmann–Fritz Hopfenmüller*: Franz Josef Strauß. Wesentliche Stationen seines Lebens. Hanns Seidel Stiftung, München, 2003. Tudományos igényű, értékelő biográfia eddig még nem készült.

2 Vö. ehhez különösen Straußnak a Bundestagban tartott beszédeit: Franz Josef Strauß. Bundestagsreden. Hrsg. Leo Wagner. Verlag a-z Studio, Bonn, 1968.; Franz Josef Strauß. Bundestagsreden und Zeitdokumente. Hrsg. Friedrich Voss. Verlag a-z Studio, Bonn, 1975.; Franz Josef Strauß. Bundestagsreden und Zeitdokumente 1974–1979. Hrsg. Friedrich Voss. Verlag a-z

Strauß karrierje szövetségi szinten 1962-ben váratlan törést szenvedett: politikai jellegű botrányok sorozata után kénytelen volt lemondani a védelmi miniszter posztjáról.³ Az úgynevezett Fibag-ügyben azt vetették a szemére, miszerint hivatali hatalmával visszaélve „ajánlotta”, hogy a Fibag részvénytársaság építhessen meg több ezer szolgálati lakást a Német Szövetségi Köztársaságban állomásozó amerikai katonák számára, jelentős anyagi előnyhöz juttatva ezáltal az érintett céget. A Starfighter-ügyben – amely Lockheed-botrány néven is elhíresült – pedig azzal vádolták Straußt, hogy a szakértők tanácsa ellenére nagy számban rendelt meg technikailag hibás repülőgépeket, ami felvetette a korrupció gyanúját. Habár egyik esetben sem sikerült bizonyítani a vádakot, a védelmi miniszter pozíciója megingott az Adenauer által vezetett koalíciós kormányban. A botránysorozat csúcsát végül az úgynevezett Spiegel-ügy jelentette, amelynek következtében Strauß miniszteri állása immár tarthatatlanná vált. A szóban forgó esetben fény derült arra, hogy Straußnak meghatározó szerepe volt a *Der Spiegel* című balliberális hetilap kiadója, Rudolf Augstein,⁴ valamint több szerkesztő hazaárulás vádjával történt – minden alapot nélkülöző – őrizetbe vételében. (A *Spiegel* ezt megelőzően, 1962. október 10-én Conrad Ahlers újságíró tollából kritikus hangvételű cikket jelentetett meg a Bundeswehr állapotáról „Korlátozottan alkalmas a védelemre” címmel.) Ez után a botrány után végül Strauß bejelentette, hogy az új Adenauer-kormányban már nem kíván miniszter lenni, a szövetségi politikának azonban a következő években is aktív részese maradt. Miniszteri posztjáról történt 1962. decemberi lemondása után a Bundestag külügyi bizottságában foglalkozott intenzíven az NSZK nemzetközi kapcsolataival, és elmélyedt a pénzügyi politika kérdéseiben is. 1966-ban sikerült visszatérnie a „nagypolitikába”, szövetségi pénzügyminiszterré nevezték ki. Ezt a posztot 1969-ig, a szociáldemokrata SPD és a liberális FDP választási győzelméig töltötte be. A következő években Strauß egyik legkeményebb kritikusa volt a szociálliberális koalíció Willy Brandt kancellár nevével fémjelzett „keleti politikájának”, amely a szovjet blokk országaival való megértésre törekedett, és ennek keretében a második világháború után kialakult országhatárok elismerését is kilátásba helyezte.⁵ Az 1970-es években Strauß egyrészt a „szovjetkommunizmus”, il-

Studio, Bonn, 1979. Strauß számos saját publikációja közül kiemeljük: *Franz Josef Strauß: Signale. Beiträge zur deutschen Politik 1969–1978.* Bayernkurier, München, 1978.

3 Vö. ehhez *Bernd Oswald–Daniela Dau: Die Affären des Strauß-Clans.* Von Gier und Größenwahn. Süddeutsche Zeitung 2004. július 27.; *Bernt Engelmann: Schützenpanzer HS 30, Starfighter F–104 G oder Wie man unseren Staat zugrunde richtet.* Desch, München, 1967.; *Gert Bergner: Rudolf Augstein und die „Spiegel“-Affäre.* Stoedtner, Berlin, 1964.

4 Rudolf Karl Augstein (1923–2002) újságíró, az 1947 óta megjelenő *Der Spiegel* című hírmagazin alapítója és kiadója.

5 A normalizálódás fontos jele volt a diplomáciai kapcsolatok felvétele az NSZK és több „szocialista” ország között: Lengyelországgal 1972-ben, Csehszlovákiával, Bulgáriával és Magyarországgal 1973-ban került sor erre a lépésre.

letve a moszkvai és kelet-berlini vezetés kíméletlen ostromozásával tűnt ki politikustársai közül, másrészt meglepően aktív külpolitikai tevékenységbe kezdett. 1975 januárjában – a Moszkva és Peking közötti tartós feszültség időszakában – látogatást tett a Kínai Népköztársaságban, ahol politikai szenzációt kiváltva maga Mao Ce-tung pártelnök is fogadta. Sajátos „árnyék-külpolitikát” folytatva Strauß az ezt követő tizenhárom évben mint „kísérteties” külügyminiszter-jelölt⁶ a világ számos országát beutazta, és eljutott Magyarországra is.

Franz Josef Strauß már az 1960-as évek második felében – szövetségi pénzügyministersége idején – két alkalommal (1966-ban és 1968-ban) igyekezett elérni, hogy meghívást kapjon Magyarországra, egy „inkognitóban” teendő látogatásra.⁷ Célja az volt, hogy személyesen nyerjen benyomásokat a „kommunista” országról, ahol a kádári vezetés épp a reformok bevezetésén fáradozott. Strauß kérése azonban magyar részről – nyilvánvalóan radikális antikommunista és szovjetellenes megnyilatkozásai miatt – ekkor még süket fülekre talált. A bajor politikus esetleges magyarországi meghívását – a Szovjetunióra és az NDK-ra való tekintettel is – nem tartották „célszerűnek”, sőt „egyértelműen káros”-nak minősítették,⁸ így az ügy egyelőre *ad acta* került. Csak mintegy évtized múltán, az NSZK és a „keleti tábor” közötti viszony javulását követően, a szövetségi köztársaság és a KGST-országok – különösen Magyarország – közötti gazdasági-kereskedelmi együttműködés fellendülésével jött el az ideje a magyarországi látogatásnak.

A megváltozott körülményekre való tekintettel Strauß 1977-ben próbálkozott ismét azzal, hogy meghívást kapjon Magyarországra. 1977. május 8-án, egy Josef März bajor nagyvállalkozó által adott ebéd alkalmával jelezte ezt a szándékát Hamburger László bonni magyar nagykövetnek, négyszemközti beszélgetés keretében. A magyar állambiztonság feljegyzése szerint Strauß közölte: „sokat hallott a magyar vadászati lehetőségekről és a maga részéről szívesen látogatna magánemberként Magyarországra. Különösen örülne, ha ez alkalommal – amennyiben sor kerülhet a látogatásra – megfelelő szintű partnerekkel politikai megbeszélést folytathatna.”⁹ A bajor politikus erőfeszítéseit ezúttal siker koronázta; Hamburger 1977. július 26-án találkozott Straußszal Münchenben és a magyar kormány nevében meghívást adott át neki „magyarországi vadászatra, magánemberként”.¹⁰

6 Így fogalmaz *Peter Pragal*: Der unheimliche Außenminister. Süddeutsche Zeitung 2008. augusztus 20.

7 Utalás történik erre a magyar Külügyminisztérium 1969. március 23-ai feljegyzésében. Magyar Országos Levéltár (= MOL) XIX-J-1-j 1969 NSZK 109-2-00488 (71. doboz). Külügyminisztérium. V. Területi Osztály. Feljegyzés. Tárgy: Strauss magyarországi utazása.

8 Uo.

9 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (= ÁBTL) 1.11.4. D–V/1977, 78–79. Belügyminisztérium. III/I–6. Osztály. Feljegyzés. 1977. október 3. Tárgy: Franz Josef Strauss magyarországi látogatásáról.

10 Uo. 78.

Straußnak a magyarországi látogatásra vonatkozó ismételt megkeresései kétségtelenül komoly dilemma elé állították a magyar vezetést. Egyrészt – mint említettük – Strauß radikális antikommunizmusáról és szovjetellenes beállítottságáról ismert politikus volt, aki az 1976. évi Bundestag-választásokon is a „Szabadság vagy szocializmus!” konfrontatív jelszavával kampányolt. Másrészt kétségkívül a nyugatnémet politikai élet egyik meghatározó személyiségének számított, akiről feltételezhető volt, hogy politikai karrierje tovább fog felfelé ívelni. Bajorországban jó kilátásokkal bírt a miniszterelnöki poszt elnyerésére (1978 novemberében meg is választották) és a szövetségi politika szintjén is arra lehetett számítani, hogy a keresztény-konzervatív pártok győzelme esetén ismét szövetségi miniszteri kinevezést kap (ráadásul esetleg a külügyminisztérium élére),¹¹ sőt szövetségi kancellárrá választása sem tűnt teljesen valószínűtlennek. (A tény, hogy Strauß magyarországi látogatása idején hivatalosan „csak” Bundestag-képviselő és a CSU elnöke volt, az említett kilátások fényében és a Helmut Schmidt által vezetett SPD–FDP-kormány bizonytalan jövőjéről szóló híradások tükrében¹² nem bírt nagy jelentőséggel.) A magyar vezetésnek a Franz Josef Strauß meghívásáról szóló döntésében tehát nyilvánvalóan egyaránt szerepet játszott a politikusnak a bajorországi és a nyugatnémet országos politikában várható magas szintű szerepvállalása, a Magyarország és az NSZK között folyamatosan javuló kapcsolatok – amelyeket Kádár János 1977. július 4–7-i hivatalos bonni látogatása¹³ különösen is nyomatékosított –, mindenekelőtt pedig az NSZK és Bajorország növekvő jelentősége a magyar gazdaság számára.¹⁴ A meghívást mindazonáltal úgy kellett megfogalmazni, hogy az a szovjet vezetés számára elfogadható vagy legalábbis tűrhető legyen, hiszen Strauß továbbra is szálla volt a Kreml szemében. A megoldást Budapesten a „magánlátogatás”

11 A Hamburger nagykövettel folytatott 1977. május 8-ai említett beszélgetés során Strauß kijelentette, „hogy egy új kormány alakításakor ő elsősorban külpolitikai téren kíván aktivizálódni”. Uo.

12 Már 1977-ben, három évvel a következő Bundestag-választások előtt növekvő feszültségek mutatkoztak mind a – csekély parlamenti többséggel bíró – szociáldemokrata-liberális koalíció partnere között, mind az SPD sorain belül. A viták elsősorban külpolitikai természetűek voltak (enyhülési politika), ill. gazdaságpolitikai kérdések körül forogtak (válságkezelés). A magyar titkosszolgálatok figyelemmel kísérték az NSZK-ban zajló belpolitikai fejleményeket és arra a következtetésre jutottak: „A Német Szövetségi Köztársaság belpolitikai helyzetét ma a labilitás jellemzi.” (ÁBTL 1.11.4. 67/9-280/1977. Belügyminisztérium. III/I-6. Osztály. Információs jelentés. Tárgy: Az NSZK bel- és külpolitikájáról. 1977. június 23.).

13 Ez volt Kádár első hivatalos útja a Német Szövetségi Köztársaságban. A látogatás során Puja Figyes és Hans-Dietrich Genscher külügyminiszterek magyar–nyugatnémet kulturális együttműködési megállapodást írtak alá, amelyben a magyar fél hozzájárult, hogy a német nemzeti kisebbség az NSZK részéről eszmei és gazdasági támogatásban részesüljön.

14 Az NSZK 1970-es évek közepén – a magyar külkereskedelemben betöltött mintegy 10 százalékos részesedésével – a Magyar Népköztársaság legfontosabb „kapitalista” kereskedelmi partnere volt. A magyar–nyugatnémet kereskedelemben belül ugyanakkor – az export terén 40,5%-os, az import terén 18,4%-os arányban – Bajorország játszotta a legfontosabb szerepet a szövetségi tartományok közül. MOL XIX-J-1-j 1977 NSZK, 109-5-006408 Tájékoztató a magyar–bajor gazdasági kapcsolatokról.

formulájában vélték megtalálni, a legmagasabb szintű politikai találkozók demonstratív mellőzésével. Ennek megfelelően az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1977. szeptember 6-ai ülésén döntés született arról, hogy Straußt mint „magánszemélyt” Nagy János külügyminiszter-helyettes kísérféle házigazdaként, a bajor politikust csak Apró Antal, az országgyűlés elnöke és Puja Frigyes külügyminiszter fogadja tárgyalópartnerként.¹⁵ (A Külügyminisztérium 1977. augusztus 16-án kelt javaslatát arról, hogy Kádár János is találkozzon Straußszal – a fentebb említett okok miatt – a PB nem hagyta jóvá.)¹⁶

Franz Josef Strauß végül 1977. szeptember 25-én érkezett Magyarországra, saját sportrepülőgépen. Kíséretében volt – a magyar vendéglátókkal való előzetes egyeztetés értelmében – felesége, Marianne Strauß és Max Streibl bajor pénzügyminiszter. Az utazás hivatalosan egy négynapos „magánlátogatás” volt, „vadászat céljából”.¹⁷

A Ferihegyi repülőtéren Nagy János külügyminiszter-helyettes fogadta a vendégeket, aki – a párthatározatnak megfelelően – Strauß hivatalos kísérője volt egész magyarországi tartózkodása során. Annak a ténye, hogy – Strauß intenciójának megfelelően – semmiképp sem kizárólagosan privát látogatásról volt szó, visszatükröződött a bajor politikus és kísérféle számára összeállított programsorozatból. A Telki közelében lebonyolított vadászatot túl a budapesti városnézés, egy termelőszövetkezet meglátogatása Székesfehérvár közelében, a badacsonyi borkombinát bemutatása, valamint a szentendrei Kovács Margit-kiállítás megtekintése megfelelt a korszak protokolláris szokásainak. Érdemi politikai résznek volt viszont tekinthető az Apró Antal házelnökkel kitűzött találkozó. (A Puja Frigyesrel tervezett megbeszélés viszont elmaradt, mivel – a hivatalos magyarázat szerint – a magyar külügyminiszternek idő előtt el kellett utaznia New Yorkba, az ENSZ közgyűlésére.)¹⁸ A program része volt még a Strauß és Hamburger László bonni magyar nagykövet, illetve Hermann Kersting budapesti nyugatnémet nagykövet közötti konzultáció. Természetesen már az a körülmény, hogy Strauß kíséretében ott volt a bajor pénzügyminiszter, megkérdőjelezte a látogatás – magyar részről formálisan mindvégig hangoztatott – „magánjellegét”. (Streibl programjában szerepelt egy tárgyalás Madarasi Attila pénzügyminisztériumi államtitkárral a nyugatnémet/bajor–magyar kapcsolatokról, különös tekintettel az együttműködés kiterjesztésének lehetőségeire az ipar területén.)

15 MOL M-KS 288. f. 5. cs. 726. ő. e. 10–11. Jegyzőkönyv az MSZMP KB Politikai Bizottság 1977. szeptember 6-án megtartott üléséről.

16 ÁBTL 1.11.4. D–V/1977, 78. Belügyminisztérium. III/I–6. Osztály. Feljegyzés. 1977. október 3. Tárgy: Franz Josef Strauss magyarországi látogatásáról.

17 Vö. az 1. sz. dokumentummal.

18 Tekintettel arra, hogy Kádár és Strauß találkozásának ötlete is Puja minisztériumából származott, feltételezhető, hogy a magyar külügyminiszter nem azért utazott el korábban, hogy elkerülje a bajor politikussal való összeövetelt. Nem zárható viszont ki, hogy végül a magyar pártvezető gondolta meg magát – nem akarván a szovjeteket egy Puja–Strauß találkozóval ingerelni –, és ezért Kádár akaratából hiúsult meg a korábban még jóváhagyott találkozó.

A Telki környékén lezajlott vadászat – a külügyminiszter-helyettes és a magyar nagykövet beszámolója szerint – a jövődöbéli bajor miniszterelnök számára rendkívül kellemesen és nagyon eredményesen zajlott (egy „csodaszép szarvasbika” kilövése).¹⁹ Strauß ismételten köszönetét fejezte ki az őt körülvevő gondoskodásért, és a vendéglátói részéről tapasztalt előzékenységnek politikai jelentőséget is tulajdonított, vagyis annak kifejezését, hogy magyar részről nyitottak a párbeszédre a „keleti táborban” amúgy rossz hírbe hozott személyével.

Az Apró Antallal folytatott tárgyalás – az Országgyűlés elnökét Kádár környezetében a „keményvonalasok” között tartották számon – azonban inkább csak protokolláris jellegűnek bizonyult. A beszélgetés lényegében arra korlátozódott, hogy mindkét fél vázolta saját országának helyzetét, méltatták a bilaterális kapcsolatok fejlődését, valamint kifejtették – lényegesen különböző – politikai nézeteiket és álláspontjaikat. Míg Strauß mindenekelőtt a kapcsolatok pozitív oldalára helyezte a hangsúlyt és dicsérte Magyarországot („a bajorok számára Magyarország mindig »szimpatikus« ország volt”), addig Apró az alapvető ideológiai különbségeket emelte ki (többek között a két német állammal és az enyhülési politikával kapcsolatban), és – egyértelműen provokatív céllal – a Helmut Schmidt vezette SPD–FDP koalíció „realitásérzékét” és keleti politikáját méltatta, vagyis a szociáldemokrata kancellár személyében Strauß legnagyobb politikai ellenfelét magasztalta. Strauß ugyanakkor a saját imázsán igyekezett javítani, és hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a magyarok ne adjanak hitelt a „propaganda »vegykonyhájában«” róla kialakított leegyszerűsített képnek, „miszerint ő a szélsőjobb, a revansisták vezére”. Ő saját magát sokkal inkább „liberális konzervatívnak” tekinti.

Strauß a két nagykövettel folytatott megbeszélései során is kifejezetten pozitívan nyilatkozott Magyarországról, az itteni politikai és gazdasági stabilitásról, és nem fukarkodott a magyar pártvezető dicséretével. Kádár – Strauß tapasztalatai szerint – Nyugaton „egy kommunista ország legnépszerűbb vezetője”, mindenütt ismerik és elismerik, és általánosan értékelik világos állásfoglalásait. Magyarországi látogatását és az itt nyert tapasztalatait Strauß „politikailag nagyon fontosnak” ítélte, mert – úgymond – belátta, hogy helytelen leegyszerűsítve a „keleti blokk országairól” beszélni. Magyarország belső állapota és külpolitikája a példa arra, hogy a szocialista országokat differenciáltan kell kezelni. Strauß úgy vélte, ha Magyarország feltétel nélkül követné a Szovjetunió külpolitikai irányvonalát, akkor ő sem kereshette volna fel az országot. (A bajor politikus itt arra utalt, hogy a Szovjetunióban *persona non grat*ának tekintik, és minden igyekezete ellenére nem kap meghívást Moszkvába, utalással szélsőségesen ellenséges kijelentéseire. Valentyin Falin bonni szovjet nagy-

19 Vö. Hamburger nagykövet jelentésével: MOL XIX-J-1-j 1977 NSZK 109-5-004412/7 (97. doboz). Hamburger László nagykövet. Feljegyzés. Tárgy: Franz Josef Strauss, a Keresztény Szociális Unió elnöke és kísérete magyarországi látogatása.

követ kifejezetten utasítást kapott Moszkvából, hogy kerülje a Straußszal való találkozást.)²⁰

Magyarországi megbeszéléseit követően Strauß és kísérete 1977. szeptember 28-án visszatért Münchenbe. A rendkívüli vendég látogatásáról írott jelentésében Nagy János külügyminiszter-helyettes összefoglalóan megállapította, hogy az tervszerűen, rendben és „incidens nélkül” zajlott le.²¹ A magyar oldalon azzal számoltak, hogy Strauß Magyarországon szerzett kedvező tapasztalatai pozitívan fognak hatni a magyar–nyugatnémet és különösen a magyar–bajor gazdasági és más kapcsolatokra.

Franz Josef Strauß ekkor is – és élete végéig – meggyőződéses antikommunista maradt,²² akinek kétségtelenül mindvégig az volt a szándéka, hogy hozzájáruljon a „keleti blokk” megosztásához és ezáltal a Szovjetunió gyengítéséhez. Magyarországon tett „felfedező útja” és pozitív megnyilvánulásai mindenképpen így is értelmezhetőek. Kétségtelen azonban, hogy magyarországi látogatása valóban mély benyomást tett rá, bár nagy csalódásként élte meg, hogy sem Kádár, sem a legfelsőbb vezetés egyik tagja sem fogadta őt személyesen.²³ Strauß egyébként pozitív magyarországi tapasztalatai mindazonáltal hamarosan jelentős hatással jártak, mindenekelőtt a magyar–bajor viszony tekintetében: a két ország közötti politikai, kulturális, tudományos és gazdasági kapcsolatok dinamikus fejlődése, ami ekkortájt tapasztalható volt,²⁴ kétségtelenül visszavezethető Strauß aktivitására.²⁵

20 Vö. az 2. sz. dokumentummal.

21 Magyar részről szemmel láthatóan attól tartottak, hogy Strauß útja során – vagy a törőlmetszett antikommunista vendég impulzív karakteréből következően, vagy magyar állampolgárokkal való spontán kapcsolatfelvételnélkor – esetleg előre nem látható események történnek.

22 Strauß utolsó külföldi útján, 1988 őszén a bulgáriai Várnában sem rejtette véka alá a kommunista rendszer kilátástalan jövőjéről vallott nézeteit. Ezt megelőzően első (és egyben utolsó) moszkvai látogatása alkalmával Mihail Gorbacsovna kifejtette, hogy a kommunizmus megreformálására tett kísérleteknek annyi értelmük van, mint hógolyót pírítani. *Christine Burtscheidt: Auf politischer Großwildjagd. Süddeutsche Zeitung* 2008. augusztus 14.

23 Ezzel kapcsolatban jelentette a magyar titkosszolgálat: „Strausst láthatóan zavarta, és feltehetően megsértette, hogy a látogatás során Apró elvtáron kívül más vezető személyiségekkel nem volt alkalma találkozni és politikai eszmecserét folytatni.” ÁBTL 1.11.4. D–V/1977, 78. Belügyminisztérium. III/1-6. Osztály. Feljegyzés. 1977. október 3. Tárgy: Franz Josef Strauss magyarországi látogatásáról.

24 Példaként említjük az 1979-ben Münchenben megrendezett „Magyar hét” nagy feltűnést keltő sikerét.

25 1979 nyarán Franz Josef Strauß ismét Magyarországra látogatott egy több mint 200 fős delegáció tagjaként, a CDU–CSU kancellárjelöltjeként. Ez alkalommal már fogadta őt Kádár János, az MSZMP első titkára.

Függelék

1.

Nagy János külügyminiszter-helyettes jelentése Franz Josef Strauss magyarországi látogatásáról.
1977. október 1.

KÜLÜGYMINISZTERIUM

Szigorúan titkos!
2563/N.J./1977
004412/4/77

Kapják:

1. Puja elvtárs
2. Rác elvtárs
3. Roska elvtárs
4. Bényi elvtárs
5. Bartha elvtárs
6. Szűcsné elvtárs
7. Köln
8. Saját

J e l e n t é s

Franz Josef Strauss magyarországi látogatásáról.

Franz Josef Strauss, a nyugatnémet Keresztény Szociális [!] Unió (CSU) elnöke, parlamenti képviselő, a CDU/CSU frakció elnökségének tagja, 1977. szeptember 25-e és 28-a között saját kezdeményezésére, vadászat céljából, magánlátogatást tett Magyarországon. Elkísérte felesége és Max Streibl, a bajor kormány pénzügyminisztere.

Strauss magyarországi programja a következő volt:

- A parlament épületében fogadta őt Apró Antal elvtárs, az Országgyűlés elnöke.
- Strausst a repülőtéren Nagy János külügyminiszter-helyettes fogadta és búcsúztatta.
- Telkiben vadászatot, Budapesten pedig városnézésen vett részt. Ellátogatott a székesfehérvári „Vörösmarty” termelőszövetkezetbe, valamint a badacsonyi állami gazdaság borkombinátjába. Megtekintette a szentendrei Kovács Margit emlékkiállítást.
- Strauss és kísérete vacsora keretében találkozott az NSZK budapesti nagykövetével.
- Max Streibl bajor pénzügyminisztert fogadta Madarasi Attila pénzügyminisztériumi államtitkár, majd ezt követően Telkiben együtt vacsorázott Strauss-szal és kíséretével.

Apró Antal elvtárs kifejezést adott azon reményének, hogy Strauss látogatása – bár nézeteink sok kérdésben nem egyeznek – hozzájárul egymás jobb megismeréséhez. Részletes tájékoztatást adott a magyar népgazdaság helyzetéről, a második világháború óta bekövetkezett alapvető változásokról, s főbb külpolitikai törekvéseinkről. Hangsúlyozta, hogy nagyra értékeljük kapcsolatainkat a Német Szövetségi Köztársasággal. Kiemelte Kádár János elvtárs NSZK-beli látogatásának, a Schmidt kancellárral és Brandt elnökkel folytatott eszmecserejének jelentőségét. Tapasztalataink is azt mutatják, hogy a jelenlegi kormánykoalíció érdekelt az enyhülés továbbvitelében és folytatni akarja kapcsolatai javítását a szocialista országokkal. Apró elvtárs méltatta a szociáldemokrata–szabaddemokrata kormány realitásérzékét, amit a szocialista országokkal kötött ismert szerződések előkészítése és véglegesítése során tanúsított.

A továbbiakban Apró elvtárs kifejtette álláspontunkat azokban a kérdésekben, amelyekben vitába kell bocsátkoznunk Strauss nézeteivel: az enyhülési politikáról, az NSZK-nak a szocialista országokkal kötött szerződéseiről, a Német Demokratikus Köztársaságról és az úgynevezett német újraegyesítésről, s Nyugat-Berlin kérdéséről.

Strauss köszönetet mondott a meghívásért, amelynek igen szívesen tett eleget. Ebben az is közrejátszik, hogy a bajorok számára Magyarország mindig „szimpatikus” ország volt, s ma is az.

Strauss elmondotta, hogy a rendelkezésére álló információk alapján, ideértve a hírszerző szolgálatok jelentéseit is, úgy ítéli meg, hogy a KGST-országok közül Magyarországon a legkedvezőbb a gazdasági helyzet, ellentétben pl. Lengyelországgal, ahol a gazdasági nehézségek a vezetés számára komoly problémát jelentenek.

A magyar–NSZK gazdasági kapcsolatokkal érdemben nem foglalkozott, csupán néhány olyan kérdést tett fel, amelyek – mint ő is utalt rá – a helyzet nem ismeretéből erednek (pl. a magyar export összetétele stb.).

Az NSZK helyzetéről szólva Strauss hangsúlyozta, hogy számukra az infláció jelenti a legnagyobb problémát. Ennek fő oka a jelenlegi kormány helytelen pénzügyi politikája. Visszautalt a saját pénzügyminisztériusé idején gyakorolt pénzügyi politikára, amely megakadályozta az inflációt, s ugyanakkor a teljes foglalkoztatottságot is biztosította. Problémát okoz Olaszország, Spanyolország, Portugália és Nagy-Britannia rossz gazdasági helyzete is.

Strauss azt fejtegette, hogy speciális nehézségként jelentkezik számukra az úgynevezett német problematika. Apró elvtárs azon kijelentésére, hogy a két szuverén német állam léte megváltoztathatatlan realitás, Strauss csak annyit mondott, hogy „háborúval biztosan nem; a háborúk eddig mindig több problémát okoztak, mint amennyit megoldottak”.

Megjegyezte, választ nem is várva, hogy – ellentétben a propaganda „vegykonyhájában” született Strauss-képpel, miszerint ő a szélsőjobb, a revansisták vezére – saját magát liberális konzervatívnak tartja. Csupán az a kérése, hogy ne adjunk hitelt az ilyen leegyszerűsített, sematikus képnek.

A látogatás alatt, Hamburger László nagykövetünkkel folytatott beszélgetései során Strauss a következőket mondotta:

Többször hangsúlyozta, hogy nagy hatással voltak rá a Magyarországon szerzett tapasztalatok és benyomások, különösen a kiegyensúlyozott és pozitív életritmus, az egyszerű emberekkel való találkozás és beszélgetések. Az Apró Antal elvtárral folytatott eszmecserejét őszintének és konstruktívnak jellemezte. Célzott rá, hogy egyszer szívesen, de „igazán magánemberként” szeretne családjával együtt Magyarországra visszatérni, hogy még jobban megismerhesse az országot. Mint mondotta, azért használta az „igazán magánemberként” kifejezést, mert tisztában van azzal, hogy tulajdonképpen Kádár János elvtárs vendégként van Magyarországon. Közölte, hogy köszönőlevelet szándékozik írni Kádár elvtársnak, s bonni nagykövetünket fogja felkérni a levél továbbítására.

Kifejtette, hogy saját tapasztalatai szerint Kádár János elvtárs „egy kommunista ország legnépszerűbb vezetője” a nyugati világban, mindenütt ismerik és elismerik, s nagyra értékelik szilárd és egyértelmű állásfoglalásait. Megjegyezte, hogy ezt nem azért mondja, mert Magyarországon van, hanem mert a világ különböző részein folytatott beszélgetésekből szűri le ezt a megállapítást.

A vacsorán, amelyen Strauss találkozott az NSZK budapesti nagykövetével, hosszan beszélgettek hazánk belső helyzetéről. Kersting nagykövet korrekt elemzést adott belső helyzetünkről, a Magyar Népköztársaság politikai és gazdasági stabilitásáról. Strauss ennek kapcsán kijelentette, részére politikailag nagyon fontos a magyarországi látogatás és az itt szerzett tapasztalatok, mert most látja, hogy helytelen, amikor a nyugati politikusok globálisan a „keleti blokk országairól” beszélnek – s ebből a szempontból ő sem kivétel. Éppen Magyarország belső helyzete és külpolitikája intő példa arra, hogy a szocialista országokkal nem sommásan, hanem árnyaltabban kell foglalkozni. Ezt követően arról beszélt, hogy az NSZK-ban és általában Nyugaton az a vélemény, hogy Magyarország – belpolitikai stabilitása érdekében – feladta külpolitikai mozgásszabadságát és feltétel nélkül követi a Szovjetunió külpolitikai vonalát. Úgy látja, hogy valószínűleg ez a megállapítás sem helytálló, mert ha ez így volna, akkor ő most nem lehetne Magyarországon.²⁶

Az NSZK kormányának helyzetét rendkívül labilnak tekinti, szerinte az egész kormányt ma már csak Schmidt kancellár személyes presztízse tartja fenn, de a kormány helyzete olyan súlyos, hogy túlélési lehetőségei a következő választásokig nagyon kétségesnek tekinthetők. Az ellenzék helyzetéről elmondta: közte és Helmut Kohl,²⁷ a CDU elnöke között súlyos ellentétek vannak és ebből eddig sem csinált titkot. A jövőben is mindent el fog követni, hogy a CDU vezetésében a CSU részére kedvező változás következzen be. Kohlt teljesen alkalmatlannak tartja arra, hogy kancellárként irányítsa az NSZK politikáját. Ha a

26 Vö. a 2. sz. dokumentummal.

27 Helmut Kohl (1930–) CDU-politikus, 1969–1976 Rajna-vidék–Pfalz tartomány miniszterelnöke, 1973–1998 a CDU elnöke (1976–1982 a kereszténydemokrata–keresztényszociális parlamenti ellenzék vezetője), 1982–1998 közt az NSZK hatodik kancellárja.

kormány megbukna is és ezáltal Kohl automatikusan kancellárrá lépne elő, akkor is csak rövid átmenetről lehet szó. A legközelebbi országos választásokon semmiképpen sem Helmut Kohl lesz az ellenzék kancellárjelöltje. Csak két emberről lehet szó: Carstensről,²⁸ a parlament elnökéről, vagy Dreggerről,²⁹ a CDU elnökségi tagjáról. Strauss és Dregger között igen jó munkakapcsolat van, de Carstens is sokkal jobb lenne, mint Kohl.

Strauss elmondta, hogy jelöltette magát Bajorországban miniszterelnöknek, s a jövő ősszel valószínűleg meg is választják. Ez nem jelenti azt, hogy most már vissza kíván vonulni a szövetségi politikai életből. Abban a pillanatban, amikor erre szükség lesz, aktívan részt kíván venni az NSZK politikájának irányításában. Politikai pályafutása legnagyobb sikerének nevezte a CSU mostani – legutóbbi – kongresszusát;³⁰ nem remélt nagy többséggel választották ismét a CSU elnökének. Ez olyan politikai háttérrel biztosít számára, amelyet az NSZK politikai életében is gyümölcsöztetni tud. Megszűnt az az idő, hogy csak Bajorországban van ilyen nagy politikai háttér, ma már az egész NSZK-ban, még a legerősebb szociáldemokrata városokban és tartományokban is számos jelét tapasztalja a szimpátia megnyilvánulásoknak. Különösen azóta van ez így, amióta a terroristák akciói megfélemlítették az NSZK lakóit, s határozott vezetést kívánnak.³¹

Az igen sikeres vadászat szemmel láthatóan rendkívül nagy hatással volt Strausstra. Többször köszönetet mondott a fogadtatásért és a vele való bánásmódért. Hangsúlyozta, hogy érti ennek politikai jelentőségét.

Strauss arra kérte Nagy János külügyminiszter-helyettest és Hamburger László nagykövetet, hogy tolmácsolják köszönetét Kádár János és Apró Antal elvtársnak, valamint a Külügyminisztérium vezetésének.

(Hamburger nagykövet személyesen jelen volt, amikor Strauss telefonon beszélt egyik helyettesével és igen elismerően nyilatkozott budapesti tapasztalatairól. Ugyancsak jelen volt, amikor bonni újságírók telefonon megkeresték Strauszt és látogatásának további részletei iránt érdeklődtek. Strauss nagyon határozottan leszögezte, hogy a magyar sajtóban megjelent közlemény³² pontosan megfelel a tényeknek, ahhoz nincs mit hozzáfűzni, semmilyen más politikai érdekességekkel nem tud szolgálni, csak annyival, hogy nagyon jól érzik magukat Magyarországon és látogatásuk az elképzelésüket meghaladó vendéglátás keretei között zajlik.)

28 Karl Carstens (1914–1992) CDU-politikus, 1976 és 1979 között a Bundestag elnöke, 1979–1984 között az NSZK államfője.

29 Alfred Dregger (1920–2002) CDU-politikus, 1982 és 1991 között a CDU/CSU-frakció vezetője a Bundestagban.

30 A CSU éves kongresszusára 1977. szeptember 23–24-én került sor Münchenben; a párttalálkozó mottója: „Szabadság vagy szocializmus – Szabadságunk alapjai”. URL: http://www.hss.de/uploads/tx_ddceventsbrowser/CSU-Parteitage_1946-2000.pdf (letöltés ideje: 2011. jún. 28.).

31 Utalás a nyugat-németországi szélsőbaloldali terrorszervezetek akcióira, amelyek 1977 szeptember–októberében érték el csúcspontjukat („német őszi”), az NSZK történetének egyik leg súlyosabb válságát okozva.

32 Nem közöljük.

Madarasi Attila államtitkár és a bajor pénzügyminiszter találkozáján rövid eszmecsere került sor a magyar–nyugatnémet és a magyar–bajor kapcsolatokról, különös tekintettel az ipari kooperáció bővítésének lehetőségére.

Értékelés:

Strauss látogatása a vonatkozó határozatnak³³ megfelelően, rendben, incidens nélkül zajlott le. Várható, hogy a magyarországi fogadtatás, az itt szerzett tapasztalatok kedvező hatást gyakorolnak Straussra a magyar–nyugatnémet, s különösen a magyar–bajor gazdasági és egyéb kapcsolatok előmozdítása szempontjából.

Budapest, 1977. október 1.

(Nagy János)

MOL XIX-J-1-j 1977 NSZK 109-5-004412/4

2.

Marjai József moszkvai magyar nagykövet levele Gyenes Andrásnak,
az MSZMP KB titkárának.
1977. november 10.

Szigorúan titkos!

48/MJ-1977

004412/8/1977

Kedves Gyenes Elvtárs!

Még Moszkvában említést tettem Neked Bondarenkóval,³⁴ a MID³⁵ német osztályának vezetőjével a november 7-i fogadáson Straussról folytatott beszélgetésről.

Bondarenko szerint a német kérdéssel foglalkozó szovjet szervezet Strauss magyarországi látogatásánál az nyugtalanította, hogy olyan értesüléseket kaptak, melyek szerint Strausst Magyarországon magas szinten fogják fogadni; ez nagyobb visszhangot fog kelteni [!]. Úgy érezték, hogy magyar részről nem ismerik konkrétan és részleteiben a Strauss-szal kapcsolatos szovjet megítélést, ezért küldték soron kívül Pavlov nagykövettel³⁶ a tájékoztatást.

Strauss több ízben tett kísérletet különböző csatornákon arra, hogy meghívást kapjon a Szovjetunióba. Szovjet részről Strauss értésére adták, hogy amíg a

33 Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1977. szeptember 6-ai határozatában „tudomásul vette”, hogy Strauss magánemberként Magyarországra érkezik. MOL M-KS 288. f. 5. cs. 726. ő. e. 10.

34 Alekszander Pavlovics Bondarenko (1922–?), 1967–1971 a Szovjetunió bonni nagykövetségének tanácsosa, 1971–1991 között a szovjet külügyminisztérium 3. európai osztályának vezetője.

35 A szovjet külügyminisztérium rövidített megnevezése („Министерство иностранных дел”).

36 Vlagyimir Jakovlevics Pavlov (1923–?), 1971–1982 a Szovjetunió budapesti nagykövete.

Szovjetunióval és a szocialista országokkal szemben szélsőségesen ellenséges megnyilatkozásai vannak, addig nem tartják célszerűnek látogatását a Szovjetunióba. Utaltak arra, hogy az NSZK-beli ellenzék vezéreit (Schröder,³⁷ Kohl stb.) ismételtén fogadták a Szovjetunióban. Ahhoz, hogy hasonló módon fogadják, a Szovjetunióval szemben legalább ezekhez hasonlítható korrektségű magatartást várnak el Strausstól is.

Strauss a legutóbbi időben is eljuttatta a Szovjetunióba változatlan látogatási igényét. A napokban Strauss Falinnal való találkozást kezdeményezett. Falinnak az az állandó utasítása van, hogy kerülje a Strausszal való érintkezést. Most ezt megerősítették, és utasították Falint, hogy térjen ki a Strausszal való találkozás elől.

Továbbra is az a meggyőződésük, hogy Straussnak a Szovjetunióban való fogadása annyit jelentene, hogy megbocsátják, vagy legalábbis részben megbocsátják a Szovjetunió és a szocialista országok elleni kirohanásait. Ez a jelenlegi helyzetben kedvezőtlen hatással járna az NSZK-n belül is. Strauss több munkatársa járt már a Szovjetunióban, akik itteni beszélgetéseik során ismételtén utaltak arra, hogy nem értenek egyet Straussnak a Szovjetunió és a szocialista országok ellen irányuló fellépései hangnemével és módjával. Ezért állítólag otthon a bajor és a CSU vezetés körében is bírálják Strausst.

Amennyiben Straussnál később valamilyen változást érzékelnének, természetesen a szovjet álláspont felülvizsgálására is sor kerülne, mint ahogy új helyzet állna elő, ha Strauss szövetségi kormányfunkciót kapna.

Strauss magyarországi látogatásával kapcsolatban általam elmondottakra Bondarenko azzal reagált, hogy az ügy részükről lezárt. Elismerte, hogy a nemzetközi idegenforgalomban, a nemzetközi érintkezésben kialakult gyakorlatunk eltérő és ez ilyen esetekben is befolyásolja a megoldás módját. Olyan személyiség, mint például Strauss, a jelenlegi helyzetben, gyakorlatilag csak hivatalos meghívásra tehet látogatást a Szovjetunióba.

Bondarenko megjegyezte, hogy Strauss magyarországi látogatásának a lebonyolítása, az utazásnak a sajtóban való kezelése számukra teljesen megfelelő volt.

Moszkva, 1977. november 10.

Elvtársi üdvözlettel:
Marjai József

MOL XIX-J-1-j 1977 NSZK 109-5-004412/8

37 Gerhard Schröder (1910–1989) CDU-politikus, több ízben szövetségi miniszter (1953–1961 belügy, 1961–1966 külügy, 1966–1969 védelem), 1969 és 1973 között a Kereszténydemokrata Unió szövetségi alelnöke.

ANDREAS SCHMIDT-SCHWEIZER–TIBOR DÖMÖTÖRFI

INVITATION AS “PRIVATE PERSON” FOR “HUNTING”

THE FIRST VISIT OF FRANZ JOSEF STRAUß TO HUNGARY, 1977

The Bavarian politician, Franz Josef Strauß (1915–1988) was one of the most outstanding, yet at the same time most controversial political personalities of the German Federal Republic. Strauß, a man amply endowed with political sense and rhetorical abilities, held several ministerial posts in the federal government during the chancellorship of Konrad Adenauer, between 1956 and 1962 leading the ministry of defence. His political activities were not free of spectacular scandals, however. By the late 1940s he had already become one of the leaders of the Christian Social Union (CSU), and headed the party from 1961 right until his death in October 1988. His political stance was determined from the outset by an especially provocative and militant anti-communism. From 1969 he was one of the toughest opponents of the “eastern policy” which was initiated by the social democratic–liberal coalition under the leadership of Willy Brandt.

From the 1960s Strauß set himself on a surprisingly active foreign political course. Pursuing a particular “shadow foreign policy” of his own, he visited several countries of the world, among them Hungary. Franz Josef Strauß made efforts already in 1966 and 1968 to get an invitation from Hungary for an incognito visit, but his requests were then turned down by the Hungarian communist party leadership.

It was only after the relationship between the German Federal Republic and the “Eastern Block” in general had improved considerably that the time became ripe for a Hungarian visit by Strauß. Between 25 and 28 September 1977 he came for the first time to the Hungarian People’s Republic, in the form of a “private visit”. According to the decision taken by the Political Committee of the Central Bureau of the Hungarian Communist Party at its session on 6 September 1977, Strauß was hosted as a “private person” by János Nagy, deputy minister of foreign affairs. Alongside private programs (hunting), the Bavarian politician was received for a political conversation by Antal Apró, president of the Hungarian parliament. Although he was denied talks on a higher level, and could not meet party head János Kádár himself, Strauß reported very positively about Hungary and the political and economic stability there. As a convinced anti-communist, his intention was certainly to contribute to the internal division of the “Eastern Block” and thus to the weakening of the Soviet Union. His visit to Hungary and his positive remarks about it can at least be interpreted in that light as well.

Yet it is the same certain that his journey to Hungary made a truly deep influence on Strauß, and, consequently, helped the dynamic development of the political, cultural, scientific and economic relations between the two countries. As for the Soviet leadership, they judged that both the management of the journey of Strauß to Hungary and its treatment in the press were totally acceptable.